

ЗАШТИЋЕНА ПРИРОДА ВОЈВОДИНЕ

Заравњена и пространа војвођанска равница географски је интересантна као и остали делови наше земље. На површини од 21.513 km², са нешто више од 2 милиона становника, рекама и каналима прожета, уз две планине и сликовита језера, привлачи пажњу истраживача различитих струка.

Законом заштићени објекти на територији Војводине

Национални парк	1	<i>Фрушка гора</i>
Предео изузетних одлика	1	<i>Суботичка пешчара</i>
Регионални паркови природе	2	<i>Вршачке планине</i> <i>Зобнатица</i>
Строги природни резервати	2	<i>Острва у рибњаку Јегричка</i> <i>Босутске шуме</i>
Паркови природе	5	<i>Палић</i> <i>Тиквара</i> <i>Бегечка јама</i> <i>Панонија</i> <i>Поњавица</i>
Специјални резервати природе	11	<i>Делиблатска пешчара</i> <i>Лудашко језеро</i> <i>Царска бара</i> <i>Горње Подунавље</i> <i>Обедска бара</i> <i>Засавица</i> <i>Ковиљско-петроварадински рит</i> <i>Селевењске пустаре</i> <i>Паињаци велике дропље</i> <i>Слано копово</i> <i>Карађорђево.</i>

Од посебног значаја су истраживања и практичне активности оних који се баве природом, која је овде осетљивија него на другим местима, те је треба штитити и унапређивати, јер је као таква велика вредност. Акције правне заштите природе Војводине имају дугу

традицију. Људи су давно схватили да су поједини делови простране и плодне равнице непоновљиви у времену и простору, те их треба систематски штитити и унапређивати, како би се очувало еколошко јединство станишта и ареала.

Законом заштићена природна добра најбоље су приказана у књизи „Заштићена природна добра и екотуризам Војводине” коју је 2004. године објавио *Департман за географију, туризам и хотелијерство* из Новог Сада. На 232 стране великог формата, обиљем текста и колор фотографија дочарано је непоновљиво богатство и све то у функцији очувања и развоја туризма.

Национални парк Фрушка гора

Фрушка гора је острвска планина у Срему. Уз јужну страну Дунава протеже се на дужини од 78 km и ширини до 12 km, захватајући површину од 500 km². Највиши врх Црвени чот достиже 538 m. Део Фрушке горе од изохипсе од 100 m до Црвеног чота, који захвата површину од 25.094 ha, године 1960. проглашен је националним парком. То је око 15% целокупне планине. Уз то, непосредна заштитна зона Националног парка Фрушка гора захвата 48.350 ha, што је још 29% планине. То су делови општина Нови Сад, Сремска Митровица и Ириг. По површини Национални парк Фрушка гора у Србији заостаје за Националним парком Ђердап (64.000 ha) и Националним парком Шар планина (39.000 ha), а испред је Националног парка Тара (22.000 ha) и Националног парка Копаоник (11.810 ha).

Главно било Фрушке горе изграђено је од кристаластих шкриљаца, а падине од мезозојских и терцијарних наслага. Преко њих, до висине од 400 m, наталожен је лес, као основа за плодно земљиште. То планину чини благородном, како су је називали Римљани који су овде донели винову лозу. *Mons almus* – благородна планина, давно је насељена. Уз простране шуме, овде су временом подигнути виногради и воћњаци, узоране ратарске културе, расла насеља, умножавале се саобраћајнице. По Францима (Фрузими) који су овде некада живели изведено је данашње име. Излетишта и средишта туризма на планини су: Чортановци, Тестера, Шидско церје, Иришки венац, Стражилово, Андrevље, Липовача, Змајевац, Бранковац, Ердевик, Вилина вода, Осовље, Главица и Поповача.

Посебну знаменитост Фрушке горе и њену значајну културну и туристичку вредност представљају манастири. То је чини Светом гором,

што ће вероватно и званично постати. Лако проходна и привлачна, условила је изградњу бројних сакралних објеката. Усамљенички живот монаха, овде је дугог века. Услед надирања Турака и масовних сеоба Срба на север, израстали су центри верског живота. Уз обнављање постојећих манастира, зидани су нови. Уношени су елементи византијске архитектуре и декорисања цркава. Заблистали су олтари иконама велике вредности. Са зидова су плениле фреске свежих боја, препознативих ликова, јасних поука и порука. Помоћ црквама и манастирима повремено је стизала из Влашке, Молдавије и Кијева.

Срби у Угарској добијају право вероисповести, употребу старог календара и избор архиепископа. Патријарх Арсеније III Чарнојевић приступа организацији српске цркве у Угарској. На црквеном сабору у манастиру Крушедолу, године 1708. успостављена је Крушедолска митрополија, која је признавала врховну духовну власт Пећке патријаршије. Било је то време када су манастири на Фрушкој гори имали 5.000 металних украсних предмета, 2.000 штампаних књига, 1.400 икона, 500 руком писаних књига, низ других драгоцености и простране поседе у окружењу. Рушени и обнављани, све до наших дана, истичу се: Крушедол и Сретењска црква, Велика и Мала Ремета, Старо Хопово, Ново Хопово, Гргетег, Јазак, Врдник, Шишатовач, Петковица, Бешеново, Кувеждин, Привина Глава, Дивша, Беочин и Раковац.

Предео изузетних одлика Суботичка пешчара

Међу акумулативним еолским облицима рељефа у Војводини низом особености истиче се Суботичка пешчара. Налази се између Суботице, Келебије и Палића на југу и границе према Мађарској на северу. Законом заштићена површина износи 5.370 ha и има три степена режима заштите. Реч је о јужном делу простране Бајско-суботичке пешчаре, која се највећим делом налази у Мађарској. Настала током плеистоцена, пешчара је изграђена од жутог и беличастог песка, а на ободном делу има глине и тресета органског порекла. На песковитој подлози временом су формирана неразвијена земљишта, прелазне врсте чернозема, ритске црнице и степско земљиште.

Суботичка пешчара је готово безводан простор. Површини најближа фреатска издан је на дубини од 1 до 4 m. Једини речни ток је Кереш, а једино језеро Келебијско. На обуду пешчаре се налазе Палићко, Лудашко, Крваво и Слано језеро. Природна вегетација овде је шумо-степа. Шумска и ливадска вегетација представљене су са више

интересантних врста, међу којима се истичу: храст лужњак, бела и сива топола, бела врба, црна јова, калуждерка, пешчарски каранфил, пешчарска перуника, саса, мала свећица, гороцвет, шафрањика и мразовац. За потребе лова узгајају се срне, јелени лопатари и муфлони. Становништво неколико салаша бави се воћарством, виноградарством и повртарством.

Регионални паркови природе

Вршачке планине. – Највиши терени Војводине су на Вршачким планинама које се налазе у крајњем југоисточном делу Баната, на граници Србије према Румунији, у сливовима Караша и Нере, притока Дунава. Вршачке планине захватају површину од 172 km² и достижу висину од 641 m на Гудуричком врху који представља леп видиковац. По висини за њим заостају Вршачки врх (590 m) и Вршачка кула (399 m), са које се пружа леп поглед на Вршац и његово виногорје. Изграђене од кристаластих шкриљаца, гнајса и гранита, Вршачке планине су први пут заштићене 1983. године. Заштитом је обухваћен простор од 3.100 ha и њиме управља Шумска управа из Вршца. Ревизија заштите извршена је између 2000. и 2002. године.

Манастир Месић у подножју Вршачких планина

На Вршачким планинама постоји неколико излетишта и туристичко-угоститељских објеката. Истичу се Црвени крст, Широко

било, Миса, Ђавоља јазбина, Риклијанер и одмаралиште 21. мај. Посебну пажњу изазивају локалитети са лепо обликованим стенама, између којих су висока стабла дрвећа, жбунаста и травна вегетација. Међу биљкама Вршачких планина истичу се јарић, паламида, орхидеја, различак, каранфил, лазарика, жута трава, кукурек, две врсте звончића и 25 врста дрвећа. Вршачке планине су значајно станиште птица. Регистровано је 130 врста, од којих се 90 овде гнезде. Орлови крикташ и змијар, кобац, црвена луња, шумска шљука, сова, вуга, шарени детлић и друге птице дају простору посебно обележје. Међу споменичким вредностима истичу се Вршачка кула, капела Светог крста и манастир Месић, који се у писаним изворима помиње у XV веку. Вршачке планине и град Вршац су својеврсни симболи, два недељива појма. Планину и град у њеном подножју посећују бројни туристи.

Зобнатица. – Пољопривредно добро и ергела Зобнатица налазе се поред старог пута Нови Сад – Суботица, између Бачке Тополе и Жедника. Пространи комплекс дочека посетиоце великом скулптуром белог коња Јадран II, који је славу ергеле пронео и ван граница наше земље. Зобнатицу је 1750. године Марија Терезија доделила Шимуну Војнићу за војничке заслуге. Ергела је основана 1779. године и током времена променила више власника. Законом је заштићена 1976. године и има површину од 30 ha. Године 2002. покренута је идеја да се Зобнатица прогласи националним парком.

Уметничка галерија у Зобнатици

Стари и нови објекти Зобнатице су у знаку коњичког спорта. Постоје штале, хиподром, мањез, ковачница, силоси, оставе за механизацију, бензинска пумпа, продавница сувенира, организује се школа јахања. Уређен је музеј коњарства, а постоји и уметничка галерија. Сваке године у септембру одржавају се Зобнатичке коњичке игре. Пространо вештачко језеро погодује купању и риболову. Хотел „Јадран” и замак „Белинта Терлеиа” имају 50 лежаја и пратеће садржаје. Уређен је мали зоолошки врт и постављена скулптура главе коња Казанове, недостижног шампиона који је три пута узастопце освајао сребрни пехар маршала Тита.

Строги природни резервати

Острва рибњака Јегричка. – Река Јегричка је десна притока Тисе у коју се улива недалеко од Жабља. Равничарска, спора и маловодна Јегричка је у доњем току била погодна за уређење рибњака. Радови су изведени 1954. године, а површина им је 420 ha. На овом простору корито Јегричке је на више места проширено и погодно за образовање острва. Четири острва у рибњаку Јегричка у близини Жабља и Чуруга, укупне површине 20 ha, законом су заштићена. Налазе се на контакту лесне терасе и алувијалне равни, на надморској висини око 80 m. Острва рибњака Јегричка имају специфичан биљни и животињски свет. Уз ретке шуме, простира се травната вегетација, која у приобаљу реке и рибњака прелази у трстик. Водене површине овог строгог природног резервата привлачне су за птице селице и станарице. Корморани, дивље гуске, ђубаста патка, кашикара, кржа, букавац, бела рода, вуга, галеб, црна чигра, мала бела чапља, еја мочварица, соко ластавичар, ђубасти гњурац, риђоглава и друге птице редовно се срећу. Из околине је туристички привлачна ветрењача у Чуругу.

Босутске шуме. – У западном делу Срема, у Саву се са леве стране улива река Босут у чијем су сливу и току изведени обимни мелиорациони радови. Садашња дужина Босута је 132 km, а површина слива 2.776 km². Највећи део слива је под шумом храста. Простор познат под именом „Строги природни резервати у Босутским шумама”, има шест законом заштићених делова. Сви су у алувијалној равни на простору између Саве, Босута и Студве и припадају општинама Сремска Митровица и Шид. Надморска висина им је 80 m, клима континентална, биљни и животињски свет разноврсни, приступачност добра, али туристичких и угоститељских објеката нема. Строги природни

резервати су Мајзецова башта (храст лужњак, граб, јасен, површина 27 ha), Стара вратичина (храстови стари 300 година, површина 10 ha), Смогва (храст лужњак, површина 4 ha), Рађеновци (храст лужњак, граб, површина 83 ha) и Варош (храст лужњак, бели јасен, топола, граб, цер, површина 39 ha). Шумских комплекса типа босутских нема више нигде у нашој земљи и њеној околини.

Паркови природе

Палић. – Најпознатији лимнолошки објекат Војводине – Палићко језеро се налази 8 km источније од Суботице, порад пута који спаја Србију са Мађарском. Из писаних докумената се зна да је у прошлости имало другачија имена (Палиј, Палегухаза, Палиго Палус), као и то да је изразито сушних година остајало без воде (1794, 1863). Ниски водостаји забележени су 1932, 1946. и 1952. године. Ова сазнања су била од значаја 1971. године, када је Палићко језеро услед прекомерне загађености воде морало бити исушено, да би се на сувом дну лакше обавили послови санације. После пражњења басена, одстрањен је муљ са језерског дна, постављени су уређаји за пречишћавање отпадних вода Суботице које се изливају у језеро, поново је напуњен језерски басен, уређен је део приобаља и обновљени неки туристичко-угоститељски објекти. Источни део језера, намењен туристима захвата 385 ha. Смештено на 102 m надморске висине, пријатном околином, старим и новим објектима и одговарајућом понудом, Палићко језеро је један од најпосећенијих локалитета Војводине.

Тиквара. – Туристички привлачан и изузетно значајан за очување биљног и животињског света, парк природе Тиквара, налази се поред Дунава, недалеко до Бачке Паланке. Законом је заштићен 1997. године. Захвата део инундационе равни Дунава и препознаје се као станиште барско-мочварних врста, које чине непоновљиве екосистеме равничарског карактера, јер је реч о надморској висини од 80 m. Водени рукавци, баре и замочварено земљиште, уз издужене издигнуте гредице, чине необичан сплет воде, биљака и копна на површини од 508 ha, која је под сталним утицајем подземних и поплавних вода Дунава, који одређује готово све природне појаве и процесе.

Бегечка јама. – Овај хидрографски објекат је законом заштићен 1999. године. Захвата површину од 379 ha, а налази се на периферији села Бегеч, 18 km западно од Новог Сада, поред Дунава. Представља речном ерозијом издубљено корито које је испуњено водом, а под јаким

је утицајем водостаја и протицаја Дунава са којим је повезано каналом. У зависности од водостаја надморска висина Бегечке јаме је 76 до 81 m, највећа дужина 1.500 m, максимална ширина 300 m и дубина 6 m. Реч је о својеврсном рукавцу Дунава, станишту разних биљака и животиња, али и познатом мрестилишту риба, којих овде има 27 врста из 22 рода и 8 фамилија. Поред викенд насеља Бегечка јама, овде постоји и рибљи ресторан Чарда на јами.

Панонија. – Пољопривредно газдинство и парк природе Панонија налазе се недалеко од Бачке Тополе. Законом је заштићен простор од 3.970 ha надморске висине од 106 до 112 m. Припада сливу реке Криваје, на чијој је притоци Дубоки до подигнута брана и створено вештачко језеро површине 100 хектара. Особеност овог парка је дворач грофа Фалциона, који је претворен у привлачан туристичко-угоститељски објекат. Поред тога, постоји и хотел „Бисер”, погодан за боравак спортских екипа и конгресне скупове.

Поњавица. – Парк природе Поњавица налази се између Дунава и пута Панчево – Ковин у Банату. Законом заштићени простор обухвата 194 ha, на надморској висини од 68 до 76 m. То је плитка депресија водотока Поњавице, који настаје од воде Капетанове баре код Старчева, а улива се у Дунав код Дубовца. Због мелиорационих радова, само је средњи део тока Поњавице очувао некадашњи изглед, те је богат разноврсним биљним и животињским врстама. Хидрофилна вегетација, птице мочварице, рибе, гмизавци и водоземци су бројни. Остаци некадашњих низијских шума, дају посебан изглед равничарском простору. Туристички најпривлачнији део Поњавице је код Банатског Брестовца и Омољице, где је могуће купање и богат улов риба. Овде постоји једно викенд насеље.

Специјални резервати природе

Делиблатска пешчара. – Смештен у југоисточном Банату, по низу особености јединствен облик еолске акумулације, познат је под називима Делиблатска пешчара, Банатска пешчара, Банатски песак и Песак. Захвата површину од 300 km². Дужина пешчаре је 30 km, ширина 15 km и висина 249 m. Планска заштита датира из 1912. године, када су издвојена два мања комплекса са пет природних споменика. Године 1960. пешчара је добила статус добра од посебног интереса, а 2002. године статус специјалног резервата површине 35.000 ha. Убраја се у добро проучене делове Војводине и одликује низом природних и

антропогених карактеристика. Посебну пажњу посветио јој је наш професор Боривоје Ж. Милојевић 1949. године, објавивши рад Банатска пешчара, који се и данас цитира. Уз стална насеља по ободу, село Шушара у средишту пешчаре, више излетишта, викенд кућа и ловишта, географски је то непоновљива целина.

Лудашко језеро. – Недалеко од насеља Палић и његовог језера, налази се још један интересантан лимнолошки објекат. То је Лудашко језеро, дугачко 4,5 km, широко 1 km и дубоко 1 m. Први пут се помиње 1335. године. Статус резервата добија 1958. године. Специјалним резерватом природе проглашено је 1994. године. Рамсарском конвенцијом из 1997. године добија статус мочварног подручја међународног значаја. Строго заштићени простор захвата 387 ha, а његова заштитна зона 633 ha. То потиче од бројности и разноврсности биљног и животињског света, који је, поред осталог, представљен са 214 врста птица и 18 врста риба.

Царска бара. – Површина најпривлачнијег специјалног резервата природе у Војводини и нашој земљи је 1.676 ha. То је део Старог Бегеја, недалеко од Зрењанина. Мртваја Бегеја током времена је добила низ особености, посебно интересантан биљни и животињски свет, који представља последње остатке мочварних станишта Војводине. Законом је заштићена 1955. године, а међународни значај стечен 1965. године, као водено станиште којим се штите птице мочварице. У близини Царске баре су ечански рибњаци, који имају 94 водене површине различите величине и намене. Ту је и каштел Ечка са наглашеним функцијама културе, туризма и угоститељства.

Горње Подунавље. – Мртваје, канали, ливаде, ритови, баре, меандри поред обале Дунава око Апатина и Оцака чине непоновљиве екосистеме Горњег Подунавља, чији је режим заштите тростепен (први 261 ha, други 4.844 ha, трећи 14.543 ha). Овде живе 22 врсте риба, 11 врста водоземаца, 9 врста гмизаваца, 230 врста птица, 30 врста сисара, 32 врсте дневних лептира, 1.000 врста биљака. Неколико антропогених објеката, као и смештајни и угоститељски капацитети, омогућују развој више врста туризма. Бачки Моноштар и Купусина, предњаче у туристичкој понуди.

Обедска бара. – На сремској страни реке Саве, 40 km западно од Београда, налази се позната орнитолошка станица и специјални резерват Обедска бара. То је заостали меандар Саве дугачак 13,5 km, широк до 750 m и дубок 13 m. Лако приступачна Обедска бара је излетиште становништва околних насеља. Прве акције заштите Обедске баре

потичу из 1874. године. Тада је то био ловни резерват Аустроугарске. Године 1919. установљено је овде ловиште династије Карађорђевић. Нова законска акта заштите потичу из 1951, 1968. и 1994. године. Данас је то природно добро прве категорије површине 9.820 ha, са три степена заштите.

Засавица. – Недалеко од Сремске Митровице и готово подједнако удаљена од Дрине на западу и Саве на северу, налази се Засавица. Дужина меандарског тока је 33 km, дубина воде до 2 m, а органогеног муља вековима таложеног и преко 6 m. Под утицајем подземних вода Дрине, Засавица са каналима Јовача, Прекопац, Батара и Богаз, припада сливу Саве. Биљни и животињски свет, пашњак Ваљевац, уређени туристички пунктови и бродић „Умбра”, чине Засавицу све привлачнијом. Представља специјални резерват природе прве категорије. Заштићена је 1997. године на површини од 671 ha. Овде има више од 200 врста биљака, 120 врста птица, више врста риба и водоземаца.

Поглед на део Засавице

Ковиљско-петроварадински рит. – Низводно од Петроварадина, са десне стране Дунава, све до Ковиља, терен се одликује сплетом водених површина, ниских делова копна, бујном вегетацијом, мочварним биљкама, обиљем интересантних локација за риболов и

природњачка истраживања. Законом је заштићена површина од 4.840 ha. Идеје о заштити потичу из 1970. године, али су праве основе постављене 1989. године, када је овај простор уписан у листу међународног значаја за очување птица Европе и проширен на 5.500 ha. Неколико рибљих ресторана, сакралних објеката и насеља, чине простор туристички привлачним.

Селевењске пустаре. – Недалеко од Хоргоша, на северу Бачке, уз границу Србије и Мађарске, простире се специјални резерват Селевењске пустаре који обухвата десет мањих предеоних целина, познатих локалним становништву по интересантним називима. То је део Суботичке пешчаре, законом заштићен 1997. године на површини од 677 ha са околном зоном од 1.173 ha. Међу биљкама има веома ретких и на другим местима угрожених врста. Подлога од песка, мала количина падавина, суви и топли климат, условљавају специфичну вегетацију. Сибирска перуника, шафран, гороцвет, шушкавац, дивљи каранфил и друге врсте од интереса су за љубитеље природе и ботаничаре.

Пашњаци велике дропље. – Овај специјални резерват природе налази се поред реке Златице, притоке Тисе, у средњем Банату. Законски је заштићен 1997. године и захвата површину од 1.000 ha. Године 2000. заштићена површина је уврштена у регистар станишта најзначајнијих птица Европе. Овде живи велика дропља, ретка птица, која је у прошлости имала веће распрострањење и бројност, те је убрајана у ловну дивљач. Данас се налази на Европској црвеној листи, јер је угрожена готово до истребљења. Пашњаци крај Златице једино су њено станиште код нас.

Слано копово. – Периодично језеро Слано копово налази се у средњем делу Баната, са леве стране Тисе, недалеко од Новог Бечеја. Заштићено је 2001. године и има површину од 976 ha. У пролеће достиже дужину од 3 km и ширину до 600 m. Мале је дубине, те у току лета готово пресуши, остављајући за собом пространу заслањену равницу. У оваквим условима Слано копово је орнитолошка станица и простор интересантних биљака. Орнитолози си регистровали 210 врста птица, међу којима су најбројније гуске, патке, шљуке и чапље.

Туристичка кућа у Карађорђевоу

Карађорђево. – Познато као ловиште уређених површина, чека, угоститељских и туристичких објеката, Карађорђево се налази недалеко од Бачке Паланке. Законом је заштићена површина од 2.955 ha и обухвата Букински рит и Мостонгу. Шумски комплекси, водене површине, ливаде и пашњаци, погодују узгајању ловне дивљачи, по чему је овај простор познат и ван граница Војводине. Ергела, резиденцијални објекти, музеј коњарства, хиподром и други објекти били су добро посећени, али им сада предстоји промена власништва.

Др Стеван М. Станковић